

Seyyid Bey, (1873 - 1924) medresede okudu, Darülfünun'un Hukuk şubesinden mezun oldu. Ardından aynı bölüme müderris oldu ve özellikle fıkıh usulü dersleri okuttu. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Meclis - i Mebusan'a iki dönem İzmir mebusu olarak katıldı. Daha sonra Ayan Meclisi'ne (senato) üyeliğine seçildi. I. TBMM'de İzmir mebusu olarak görev aldı. I. İsmet İnönü kabinesinde Adliye Vekili oldu. 3 Mart 1924'te yaptığı TBMM'de halifelik kaldırılması lehine ünlü bir konuşma yaptı. Aşağıda bu konuşmanın kısa bir özetini bulacaksınız:

SEYYİD BEY'İN BİRİNCİ MECLİS'TEKİ TARİHİ KONUŞMASI

'Hilafet dini bir mesele değil'

ÖNCELİKLE şunu arz edeyim ki hilafet meselesi dini olmaktan çok dünyevi bir meseledir. Hilafet hükümet demektir. Doğrudan doğruya millet işidir, zamanın gerektirdiklerine tabidir. Asıl dini kanun olan Kur'an - ı Kerim'e müracaat edilirse görülür ki, bizim hilafet şekli hakkında, yani İslam hilafeti hakkında hiçbir ayet yoktur.

Kur'an - ı Kerim hükümet ve memleketin idaresi konusunda bize iki düstur gösteriyor: Biri bugün medeniyet aleminde yürürlükte olan meşveret (şura) kaidesidir ki bunu Kur'an bize 1300 sene evvel ortaya koymuştur. O da "Onların işleri kendi aralarında şura ile dir" (Şura, 42:38) düsturudur. Demek ki memleket idaresi hususunda meşveret usulü, Allah'ın takdirine mazhar olan güzel bir usuldür.

Kur'an'da zikredilen ikinci düstur da ulü'l - emr'e (devlet başkanına) itaattir. Kur'an - ı Kerim'de "Allah'a, Peygamber'e ve içi-

nizden emir (idare) sahibi olanlara itaat ediniz" (Nisan, 4:59) buyrulmaktadır. İşte bu ikinci düsturdur. Bu da anarşiyi, hükümete sızlığı ortadan kaldırmak ve uzaklaştırmak içindir. Asayiş, emniyet ve intizam memleketin emniyeti içindir, dolayısıyla hükümetin emirlerine itaat etmenin dinen vacip olduğunu beyan etmektedir. Bu ayet, fertlere salahiyyetli olan devlet adamlarının emirlerine itaat hususunda bir dini vazife yüklemektedir. İşte memleketin idaresi konusunda Kur'an - ı Kerim'de bu iki ayetten başka

bir ayet yoktur.

Tırnak kesmek, sakal bırakmak gibi en detaylı konularda, edep, adet ve sıhhi konularla ilgili birçok hadis mevcut olduğu halde; halifenin nasıl nasp ve tayin edileceği, hilafetin şartlarının neden ibaret olduğu, her zamanda halife nasp ve tayin etmenin vacip olup olmadığı konusunda açık ve kesin hiçbir hadis yoktur.

Bunun hikmeti nedir? Hilafet meselesi öyle zannedildiği gibi esas dini meselelerden değildir, siyasi bir meseledir. Zaman, örf ve adete göre değişir, zamanın gerek-

tirdiği şeylere tabidir. Onun için Hz. Peygamber hilafet işini ümmetine bırakmıştır.

Bizde bugün hükümeti meşveret usulü üzerinde kurmak istiyoruz ve hatta kurduk da. Bu idare usulü, ilahi güzelliğe ve beğenmeye mazhar olduğu halde daha ne istiyoruz, başımızda he-yula gibi bir halife bulundurmanın ne manası var?

Hilafet bir çeşit vekalettir. Milletle halife arasında akdedilmiş olan vekaletten başka bir şey değildir. Millet müvekkil (vekil eden), halife onun vekilidir. Halife seçmek ve ona biat etmek

vekalet akdini icap etmek demektir. Bilirsiniz ki her mukavelede iki tarafın icap ve kabulüyle akdedilmiş olur. İşte hilafet de bir akit ve mukaveledir.

Madem ki hilafet bir vekalettir, millet dilerse halifeyi mutlak bir şekilde seçer, onun hiç-

bir tasarrufunu kayıt altına almaz, mukayyetleştirmeyiz. Bu durumda bu mutlak hükümet demektir. Dilerse millet, halifenin tasarruflarını bazı kayıt ve şartlara tabi tutar. Bu durumda da hükümet -i mukayyede (kayıtlanmış hükümet) olur.

İşte meşruti hükümet denilen hükümet bu tür bir hükümettir. Millet hiçbir kişiye vekalet vermez, yani bir halife, bir imam seçmezse hilafet yok demektir. O vakit de cumhuriyet olur. Buna ne mani vardır? Millet kendi işimi ben yapacağım, neden bana başkası zorla yaptırın derse niçin caiz olmasın? Millet diyor ki "Hayır kendi işimi ben göreceğim, ne zaman aciz olursam o vakit halife veya imam adıyla başkasını vekil tayin ederim. Vekile ihtiyacım yoktur. Milletler için en faydalı hükümet şekli demek olan cumhuriyet ve meşveret usulüyle kendi işimi kendim göreceğim." O halde buna kim ne der? Kimse bir şey diyemez. Çünkü hak milletindir.

(Kaynak: İsmail KARA, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, I. Cilt, Risale Yayınları, 1986.)

KAVRAM

Necati EROĞLU

Halife, hilafet

Bir kimsenin yerine geçme, ona vekil ve halef olmaya hilafet, yerine geçen kişiye de halife denir. Hz. Peygamberin vefatından sonra Müslümanların işlerini yürütmek üzere seçilen Hz. **Eubekir'e halife - i Resulullah (Allah'ın Elçisi'nin vekili, halifesi)** dendiği için daha sonraları devlet başkanları için halife, makamları için de hilafet kullanılmıştır. Hz. **Eubekir, Ömer, Osman ve Ali'ye Dört Halife** yahut **hulefa - yı raşidin** (raşit halifeler) denir.

Dört halife için böyle bir ayırım yapılması onlardan sonra gelen Hz. **Muaviye** ile birlikte hilafeliğin halkın rızasına ve biat yoluyla bir tür seçimine dayanan hilafet anlayışının terkedildiği ve babadan oğula geçen saltanat sisteminin kurulduğu da vurgulanmaktadır. Şiilikteki halifelik anlayışı hayli farklıdır. Şiilere göre halife Müslümanların seçimine bırakılmış bir şey değildir. Yüce **Allah** ve Hz. **Peygamber** halifenin kim olacağını tayin etmiştir. Böyle olmasına rağmen, Hz. **Ali** yerine Hz. **Eubekir**'in seçilmiş olması meşru bir davranış değildir; bunu yapanlar günah işlemişlerdir.

Halifelik saltanatla birleşerek daha güçlü bir konuma yükselirken bir tür hilafet nazariyatı diyebileceğimiz bir literatür de gelişmiştir. Burada halifenin taşınması gereken şartlar, vazifeleri ve hakları uzun uzadıya ve dikkatle ele alınmıştır. Müslüman, erkek, akıllı, bilgili, adil, ehil ve liyakat sahibi olmak hilafeliğin şartlarıdır. Başlıca vazifeleri ise din ve dünya işlerini yürütmek, iç ve dış güvenliği sağlamak, adalet dağıtmak, vergi toplamak ve eşitliği sağlamaktır. Halifenin en önemli hakkı ise itaattir.

Halife teamül olarak kaydıhiyat şartıyla görev yapar. Ölüm, istifa veya azil yoluyla makam boş kaldığında yerine bir başkası gelir veya seçilir. Halifenin azledilmesinin şartları İslam tarihi boyunca daha çok teorik düzeyde kalmıştır.

Tarikat kültüründe yer alan halife ve hilafet kavramı ise şeyhin vekillerini ifade eder. Birden fazla olabilen bu kişiler şeyh olmadığı zaman ve yerlerde onun görevini üstlenir, şeyhin vefatında da biri yerine geçer. Şeyh efendi genellikle yerine geçecek halifeyi hayatta iken belirler.

